

SÁRKÁNY ISTVÁN

Az erőszakos bűnözés és a terrorizmus azonos és eltérő kriminológiai jellemzőinek vázlatos áttekintése

Az erőszakos és a terrorbűnözés egyes kérdéseket illetően azonosságot, más vonatkozásban különbözőséget mutat.

Büntetőjogi szempontból a lényegi azonosság az elkövetés módjában, a legfontosabb eltérés a jogi tárgy különbözőségében van. Az erőszakos bűnözés továbbiakban bemutatott kriminológiai fogalmánál a büntetőjogi bővebb, mert a dolog elleni erőszakot is felöleli.

A Btk. nem az erőszakra, hanem az erőszakos magatartásra vonatkozóan tartalmaz értelmező rendelkezést. E szerint ilyennek minősül a más személyre gyakorolt támadó jellegű fizikai ráhatás is, abban az esetben is, ha az nem alkalmas testi sérülés okozására [Btk. 459. § (1) bekezdés 4. pont]. A magatartás erőszakossága tehát már a sértett testének támadó jellegű érintése esetén megállapítható.

A Btk. 459. § (1) bekezdés 26. pontja felsorolja a törvény indokolása szerint súlyos személy elleni erőszakos bűncselekményeket. E tényállásokat alapvetően az erőszakos elkövetési mód kapcsolja össze. Jogi tárgyuk – egyebek mellett – az élet, a testi épség és az egészség, a személyi, a cselekvési és a nemi szabadság, az emberi méltóság, a lelkiismereti és vallásszabadság, a gyülekezési és az egyesülési jog megvalósulásához fűződő érdek, az alkotmányos rend, a hivatalos személyekbe vetett bizalom, az államapparátus szabályszerű működése, a tulajdonjog, a függelmi viszony, illetve a szolgálati rend és fegyelem.

A terrorcselekmény (és a jármű hatalomba kerítése) jogi tárgya a közbiztonság. A Btk. indoklása szerint „*a közbiztonság alapvetően egy állapot, méghozzá egy olyan közállapot, amelyben az egyes személyek és közösségek élete, működése és javai a jogellenes támadásoktól nincsenek veszélyeztetve*”. Az erőszakos magatartások büntetést érdemlősége jelentős szóródást mutat. A terrorcselekmény a legsúlyosabb büntetőjogi szankcióval fenyegetett.

A tárgyban a további distinkciókat nem részletezem. A jelen elemzés – e bevezető gondolatokon és a történeti összehasonlításon túl – a témát kriminológiai megközelítésben, szerkezetét illetően úgy vizsgálja, hogy egy kérdésen belül először az erőszakos bűnözést, majd a terrorizmust veszi górcső alá.

Fogalmi összevetés

Az *erőszak fogalmán* embertől eredő másik személyre közvetlenül irányuló, önös érdek által vezérelt, s a cél elérésére alkalmas fizikai támadással, bántalmazással, kényszerítéssel, illetve az azzal való fenyegetéssel, továbbá a pszichikai agresszivitással megvalósult magatartást értenek, amikor is emiatt nem vagy csak korlátozott mértékben volt meg a sértett választási vagy cselekvési lehetősége. A sértett tehát – ennek során – olyasmit tűr el, enged meg vagy tesz, ami akarata ellen történik.

Az erőszak lehet nemzetközi, vagy országon belüli. Az utóbbin belül megkülönböztethető a *hétköznapi* (például párkapcsolati, családon belüli, iskolai erőszak, a futballhuliganizmus), a jogszabályi keretek között megvalósuló, *legitim* erőszak és a tiltott, az állami büntetőigényt kiváltó, ennek megfelelően a Btk. által büntetni rendelt, többségében magas, illetve kiemelkedően magas társadalomra veszélyességű *illegitim* erőszak.

Az előzőknek megfelelően az erőszakos bűnözés a bűnözés legmagasabb, a társadalomra veszélyes különös szintű jelenségcsoportja.¹

A terrorizmusnak általánosan elfogadott meghatározása – egyebek mellett politikai, ideológiai, vallási okokból – *nincs*. Ettől függetlenül megállapítható, hogy annak lényege különösen a történetében fordulatot jelentő 2001. szeptemberi támadás óta jellemzően

- a sokkoló élményt okozó nyílt erőszak önkényes alkalmazásával;
- a közvetlen sértettek tekintetében a megsemmisítéssel, a fő célpontnak számító tömegek tekintetében a másodlagos viktimizációt jelentő megkülönböztetés nélküli félelem és rettegés keltésével;
- korábban és főként a XX. század utolsó harmadában az azzal való fenyegetéssel is megvalósuló;
- főként politikai, vallási célok elérése érdekében;
- előzetes figyelmeztetés nélkül alkalmazott kényszerítésben, államzsarolásban manifesztálódott.

Az aszimmetrikus kapcsolatban álló, a hadüzenet és arc nélküli – többnyire szimbolikájukra tekintettel kiválasztott célpontok elleni – nyílt erőszak célja

- a rendszer erodálása a demokratikus értékek lebontása útján;
- a destabilizáció;

¹ Bakóczy Antal – Sárkány István: Erőszak a bűnözésben. BM Kiadó, Budapest, 2001, 70–72. o.

- a félelemkeltésnek a tömegek irányításában fegyverként történő hasznosítása;
- ez utóbbira építve a kényszernek a társadalommal történő elfogadtatása;
- a bizonytalanság és a rettegés állandósítása.

A terrorista – az eszme, illetve a hit szolgálatában – önérdéktől mentesen valószínűsíti meg cselekményét.

Noha „*a terrorizmus a történelem során mindig a gyengék fegyvere volt, azoké, akiknek nem volt és nincs hagyományos haderejük*”², mégis megállapítható, hogy napjaink első számú biztonságpolitikai kihívása lett. Az ellene folytatott – nemzetközi összefogással megvalósított – küzdelem azonban csak a jogállami normák figyelembevételével folytatható.

A Fehér Ház 2002-ben vázolt nemzetbiztonsági stratégiája szerint: „*A 20. század nagy küzdelmei megmutatták, hogy a nemzeti sikerre csak egyetlen fenntartható modell létezik: a szabadság, demokrácia és a jog szabad vállalkozásra.*”³

A definiálási nehézség hátterében az ideológiai különbözőségekből fakadó problémák húzódnak meg. Amit az egyik oldal terrorizmusnak, illetve bűnös terroristának tekint, azt a másik oldal például a nemzeti függetlenségért folytatott szükséges és igazságos küzdelemnek, illetve hősiességű, küldetésstudatos szabadságharcosnak, az eszméért életét áldozó mártírnak tartja. A terror-szervezetek tevékenységének megítélése ennek megfelelően különbözőséget mutat a terrort közvetlenül elszenvedők (és környezetük), továbbá az azt eltervezők (a terroristákat pénzzel, fegyverekkel, kiképzéssel stb. támogatók) vonatkozásában.

Míg a politikai viszonyokat illetően gyakrabban, az ideológiában ritkábban, de léteztek alkukötések, előfordult valamiféle, ha csak látszólagosan is megvalósított konvergencia. A vallásos hitbeli különbözőségek azonban – akár azonos valláson belül is, történetük során eltérő hevességgel – aktuálisan kibékíthetetlen konfliktusokat okoztak, és a nézeteltérések a vallásbeli másként gondolkodást esetenként erőszakos összeütközésekké, vérontásba torkolló terrorrá transzformálták, s napjainkban is azt dokumentálják, hogy a hitbe integrált terrorizmus kizárólag fegyverek segítségével nem győzhető le. Ezt világunk e mértékkel fertőzött országaiban a Nyugat által kezdeményezett, illetve folytatott, a demokrácia terjesztésére, valamint a jogállami nor-

² Samuel P. Huntington: *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*. Európa Kiadó, Budapest, 2001, 307. o.

³ Henry Kissinger: *Világrend*. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2015, 329. o.

mák érvényesülésére irányuló, az ellenállás folytán többnyire helyi háborúhoz vezető, hiábavaló vérontások rendre igazolják. A demokrácia és a jogállam erőszakos exportjára tett kísérletek csődbe jutásának hátterében az áll, hogy az érintett térségekben ezeknek sem feltételei, sem hagyományai nincsenek.

Történeti összehasonlítás

Az *erőszak* egyidős az emberiséggel, amelynek történetében ez volt az első olyan magatartás, amely a szűkebb vagy tágabb közösségek érdekének súlyos sérelmével járt. Ennek következtében – bár történelmi koronként eltérő okkal indokolva – mindig is üldözendő volt.

A Biblia első lapjain már találkozhatunk – súlyos következményekkel járó – életet kioltó erőszakos cselekménnyel. A merényletek (illetve azok kísérletének) története arról tanúskodott, hogy az erőszakkal szemben senki sem érezhette magát biztonságban sem az ókorban (például *Julius Caesar*), sem a középkorban (például *Stuart Mária*), sem azt követően (például *Grigorij Raszputyin*), de napjainkban sem (például *Alekszandr Litvinyenko*). Az erőszak áldozatai lettek uralkodók, államelnökök, kormányfők, hadvezérek, miniszterek, diplomaták, tábornokok, tudósok. Volt közöttük polgárjogi harcos és divattervező is. Előfordult mindhárom monoteista vallást követők körében. Nem kímélte a Vatikánt, az Egyesült Nemzetek Szervezetét és a Beatlest sem.

A vélt vagy valós politikai ellenfelekkel szemben – a hatalom megszerzése vagy megtartása érdekében – alkalmazott erőszak olykor a terror jellegzetességeit is magán viselve folyamatos kísérője volt az állam és a jog kialakulását követően az emberiség krónikájának, amit a spanyol egzisztencialista *Ortega* a barbarizmus Magna Chartájának nevezett.⁴

Az erőszak történetében különösen a középkorban pontosan nem ismert számú, de vélhetően rendkívül sok áldozatot követelt az erőszakos hittérítés, az egyházi erőszak. Ennek egyik hírhedt, elrettentő példája volt az 1572. augusztus 22-én, *Medici Katalin* kezdeményezésére elkövetett gyilkosságsorozat, ami Szent Bertalan éjszakájaként vált ismeretté. De itt említhető vélhetően az angol történelemben is egyedülálló – a megvalósítás előtt néhány órával korábban meghiúsított – „lőporos” összeesküvés is, amelyet az ezért

⁴ José Ortega y Gasset: A tömegek lázadása. Hindy András Könyvkiadó és Könyvterjesztő Vállalata, Budapest, 1938, 95. o.

halálbüntetéssel sújtott katolikus *Guy Fawkes* 1605. november 5-én, a parlament nyitóülésén a Westminster felrobbantásával a protestáns *I. Jakab* király és a teljes parlamenti tagság ellen tervezett megvalósítani.

Az erőszak gyakorlására vonatkozó világi igények már a középkorban kinőtték az egyházi kereteket. Az iszlám kultúrkörben a hitetlenek üldözésétől függetlenül léteztek. A XV. század közepétől kezdődően harminc éven át uralkodó *II. Mehmed* (történelmünkben a nándorfehérvári csatavesztésről elhíresült) oszmán szultán birodalmi törvénykönyvbe (*kánunáme*) iktatta a kötelező testvérgyilkosságot.⁵ E szerint annak, aki az uralmat megszerezte, meg kellett ölnie a fiútestvéreit (a nagybácsikat és az unokatestvéreket is). Ennek célja a hatalom stabilizálása volt, az arra esetlegesen veszélyt jelentő lehetséges trónigényekkel szemben.

A legsúlyosabb áldozatokkal járó erőszak – időtartamától függetlenül – a különböző helyi, régiós, illetve polgárháborúk (például a XX. századi koreai, vietnami, délszláv stb.), a világháborúk, továbbá a népirtások voltak (például szintén a múlt századi örmények elleni török, a zsidók és cigányok elleni német, a szovjetek ukrainai, a vörös khmerek kambodzsai vagy a bosnyákok elleni srebrenicai stb.). Ezek közül is kiemelkednek mind kegyetlenségükben, mind az iparszerű elkövetési módban, mind az áldozatok kiemelkedően magas – tízmilliós nagyságrendet képviselő – számában a kommunizmus és a fasizmus rémtettei.

A náci Németországban a hírhedt *Endlösung* vázolásával foglalkozó wannseei konferenciát megelőzően az „aszociális”, romlottnak tartott elemek, például homoszexuálisok, alkoholisták, kábítószerfüggők, munkakerülők visszaszorításához ki kellett építeni a koncentrációs táborok hálózatát. Míg a szovjet koncentrációs táborokban több mint egymillió szovjet polgár robotolt – ahogy a foglyok nevezték – a jégguillotine súlya alatt, az 1938-ig létesült öt németországi táborban mintegy húszezer német polgárt őriztek. „*Ha a lakosság-számban mutatkozó különbséget is tekintetbe vesszük, a szovjet koncentrációs táborok rendszere, mintegy huszonöt-ször volt nagyobb, mint ebben a korszakban a németeké.*”⁶

⁵ www.mult-kor.hu/20120328_az_oszman_birodalom_verengzesei

⁶ Timothy Snyder: Véres övezet – Európa Hitler és Sztálin szorításában. Park Kiadó, Budapest, 2012, 115. o.

Az erőszak nyomot hagyott a világirodalomban⁷, találkozhatott vele az érdeklődő közönség a filmvászonon⁸, vagy a múzeumokban⁹, sőt egyes operák librettói, illetve újszerű feldolgozásai szintén nem nélkülözték¹⁰. A terrorizmus filmes feldolgozására egy korábbi írásomban már kitértem.¹¹

Napjaink muszlim világának egyes országaiban az erőszak sajátos megjelenési formája a – még mindig létező – becsületgyilkosság. Ennek háttérében a megkövesedett szabályokkal szembehelyezkedők (például szabados ruhaviselést mutatók, szerelemből férjhez menők, továbbtanulni szándékozók stb.) megbüntetésének lehetősége áll. Korábban lehetett arról hallani, hogy a férj azért bántalmazta az otthon egyedül tartózkodó feleségét, mert a tévében egy férfi előadását hallgatta, és a saría tiltja a házasságban élő asszony számára, hogy idegen férfiak „társaságában” a férje nélkül mutatkozzon.

Az önmagáért való – megcsontosodott hagyományokra épülő – erőszak napjainkban történő megnyilvánulása a muzulmán újév tizedik napján kezdődő – több érintett országban munkaszünet keretében megtartott – síita Ásúra ünnep. Ennek során a szunniták és síiták közötti – kibékíthetetlennek tűnő – ellentét nyitányának tekintett, és a *Mohamed* unokájának életét követelő, 680-ban történt – kerbalai csatára emlékeznek. A bűnbánó férfiak és fiúk egy rituális misztériumjáték keretében a fejükön, testükön sebeket ejtenek, s fehér ruhájuk vérben ázlik.

A *terrorizmus* szintén sajátos jelensége volt az emberiség történetének, amit végigkísért a polgári lakosság különböző eszközökkel történő megfélemlítése és rettegésben tartása.

Korai terroristák voltak már a Római Birodalommal szemben fegyveres harcot hirdető zelóták ultraradikális utódai a szikáriusok (törösök), Masszáda védői, majd közel egy évezreddel később a keresztes háborúk időszakában gyilkos akcióikról hírhedtté vált asszaszinok is.

7 E körben említhető például a következő regények: Henryk Sienkiewicz: Kereszteslovagok. Erich Maria Remarque: Nyugaton a helyzet változatlan. Franz Werfel: A Musza Dagh negyven napja. Másfelől Fjodor Mihajlovics Dosztojevszkij: Karamazov testvérek. William Golding: A legyek ura. Alberto Moravia: Egy asszony meg a lánya.

8 Ilyen alkotások voltak például a következő filmek: Hidegvérrel (rendező Richard Brooks, 1967), az Elátkozottak (rendező Luchino Visconti, 1969), A Keresztapa (rendező Francis Ford Coppola, 1972), Az ötödik pecsét (rendező Fábri Zoltán, 1976), a Sophie választása (rendező Alan J. Pakula, 1982).

9 Az e témát feldolgozó híres festmények például Pieter Bruegel: A halál diadala (1562), François Dubois: Szent Bertalan éjszakája (1572), Francisco Goya: Az inkvizíció törvényszéke (1800), Eugène Delacroix: A keresztesek lerohanják Konstantinápolyt (1840), Zichy Mihály: Autodafé (1868).

10 Eroszak_es_szex_az_operaban/hirek/78099

11 Sárkány István: A terror gyakorlatának konstans és mobil elemei az elmúlt fél évszázad tükrében. Belügyi Szemle, 2016/10., 10. o.

A terror azonban a középkorban teljesedett ki igazán, központi intézménye – a *III. Sándor* (1159–1181), *III. Ince* (1198–1216) és *IX. Gergely* (1227–1241) pápa uralkodása idején – a társadalom ellenségeivel, a hittelt szembefordulók esetén alkalmazott inkvizíció volt. Az egyházi keretek között lefolytatott nyomozás kimenetele és következménye – a követett gyakorlat szerint – nem volt kétséges. Tekintettel arra, hogy a megvádolt személynek kellett a saját ártatlanságát bizonyítania, ami jellemzően sikertelen maradt, így az inkvizíció elé állítás egyfajta – jog által szentesített – anarchia keretei között a terror megvalósításának eszközévé vált. Az egyház hatalmának és tekintélyének az eretnekséggel, a másként gondolkodással szembeni megőrzése tízezrek életének iszonyatos szenvedések utáni kioltásával járt. Az inkvizíció vélhetően leghíresebb reneszánsz kori áldozata, az egyház számára elfogadhatatlan természettudományos és istentagadó nézeteiről és ennek megfelelő világnézetéről elhíresült, máglyahalállal bűnhődő *Giordano Bruno* volt. A gondolat- és szólásszabadság vértanújának kivégzésére 1600. február 17-én került sor. Színhelyén, a római Campo de Fiorin 1889. június 9-én felállított szoborral tisztelgett az utókor.

Hasonlóképpen funkcionált a *Tomás de Torquemada* főinkvizítor autodafés rémtetteiről hírhedtté váló, állami jellegű intézmény, a *Ferdinánd* király révén kezdeményezett és *IV. Sixtus* (1471–1484) pápa által jóváhagyott, 1478-ban életre hívott, több mint 350 éven át működő spanyol inkvizíció is.¹²

A történelem leghosszabb, mintegy ötszáz évet felölelő, a XIX. század első felében véget érő terrorsorozata az indiai thugok szektájához köthető, akik vallásos meggyőződésből milliósámra követtek el rituális – fojtással megvalósított – orvgyilkosságokat.

A középkor után a francia forradalom révén létrejött jakobinus diktatúra az erőszak újkori terméke lett, s az általa megvalósított rémuralomra használták első ízben a terror megjelölést. Ennek az időszaknak emblematisztikus tárgya a guillotine.

A XX. század első felének gyakori terrorakciói a Közel-Keleten megalakuló szervezetekhez kapcsolhatók. Az első ilyen az 1921-ben létrejövő Haganá (Védelem) zsidó fegyveres csoport, ezt a továbbiakban több is követte, de hasonló csoportokat hoztak létre az ott élő palesztinok is. A terrorakciók mindennapossá váltak.

A történelmünket az ókortól napjainkig végigkísérő szörnyetegeknek, a leghírhedtebb gonosztevőknek, országuk és többnyire az emberiség ellenségeinek életét szinte folyamatosan az erőszaktétel, a terrorizmus töltötte ki.¹³

¹² Szántó Konrád: A katolikus egyház története I. Ecclesia, 1983, 516–517. o.

¹³ Simon Sebag Montefiore: Fekete bárányok. Gabo Kiadó, Budapest, 2011

Szellemi, lelki és gyakran fizikai erőszakot alkalmazva terrorizálták saját népüket – főként a múlt század ötvenes–hatvanas éveiben, volt, ahol a későbbiekben is – a szocialista országok titkosszolgálatai.

A terrorizmus háttere sokszínű, motivációja tarka képet mutat. A XX. század második felében létrejött terrorszervezetek közül említhetők a területi önállóságért küzdő szeparatista mozgalmak (például ETA, IRA), továbbá egyes baloldali terrorista csoportok (például RAF, Vörös Brigádok)¹⁴.

Más monoteista vallások története sem nélkülözte az erőszakot és a terrort, de nem hagyható figyelmen kívül az a körülmény, hogy a mögöttünk hagyott évtizedek legvéresebb akcióit az iszlám nevében – a hívők kötelességévé téve a hitetlenek üldözését – iszlám fundamentalisták (például PFSZ, Hamász, Hezbollah, Boko Haram, al-Kaida, Iszlám Állam) követték el. Ezek a terrorszervezetek a tanulatlan tömegekben akár az érintett személyek élete árán is mobilizálják a nyomorúságot, az ebből következő elkeseredettséget és sérelmet, a hitre épített befolyásolhatóságot és a manipulált radikalizmust. A tömegek cél érdekében történő mozgósítása nem új keletű jelenség. A tömegpszichológia egyik úttörője, a francia szociálpszichológus, *Gustave Le Bon*, már a XIX. század végén megállapította: „*a tömegek nem gondolkodnak, az eszméket egészükben fogadják el vagy utasítják vissza; nem tűrnek sem vitát, sem ellentmondást, a rájuk ható szuggesztiók az értelem egész területét lefoglalják, s azonnal törekszenek tette transzformálódni*”¹⁵. Ezt használta ki a múlt század harmincas éveiben a háborúra készülődő náci vezetés árnyékában és felhatalmazása által *Amin al-Husszeini* jeruzsálemi főmufti, a palesztin arabok politikai és vallási vezetője, amikor megkezdte a tömegek mecsetekben elhangzó, a britek, a zsidók és az amerikaiak démonizálására alapított demagóg prédikációval történő mozgósítását.¹⁶ A *Felhívás a világ minden muzulmánjához* című, 1937-ben kiadott kiáltványa *Hitler* doktrínája párhuzamos változatának tekinthető, amellyel lefektette a napjainkban is működő iszlám terrorszervezetek Nyugat-ellenes ideológiájának alapjait. „*1820 és 1929 között a háborúk 50%-a – beleértve a különböző vallású országok közti háborúkat is – muzulmánok és keresztények között zajlott.*”¹⁷ A radikális iszlám egyik szellemi vezéralakjának tekintett – a vahhabizmussal rokonszenvező – *Szajjid Kutb* már a múlt század ötvenes éveiben körvonalazta a fun-

14 Harmat Árpád Péter: Terrorizmus az elmúlt évtizedekben. Tortenelemklub.com, 2016. március 25. tortenelemklub.com/node/65

15 Gustave Le Bon: A tömegek lélektana. Franklin Társulat, 1913, 63. o.

16 Barry Rubin – Wolfgang G. Schwanz: Nácik, iszlamisták és a modern Közel-Kelet megteremtése. Patmos Records, 2014. 110. o.

17 Samuel P. Huntington: i. m. 349. o.

damentalisták által a későbbiekben gyakran hangoztatott nézeteit. E szerint a Nyugat számára értéknek számító tényezők (például a kételkedés lehetősége és az ezzel összefüggő vélemény szabadság, a szexuális szabadosság vagy a sokszínűség, a változatosság) összeférhetetlenek a tiszta iszlámra jellemző állandósággal, a megkérdőjelezhetetlen, kételkedés nélküli hittel, a tekintélytisztelettel és az engedelmességgel. Álláspontja szerint minden hitetlen (nem iszlámhívó) a bűn szolgálatában áll, ezért az ellentét „feloldására” az erőszak alkalmazását is indokoltnak tartotta. Ez az ideológia tehát csak az állandóságot ismerte. Mivel a Nyugat a sokszínűség híve, ezért az ellene való küzdelem kötelesség volt, és e szerint ma is az.

Napjainkban nem harcol senki Caesar, *Attila* vagy *Dzsingisz kán* nevében, de Mohamed és közvetítésével az iszlám harcra mozgósító ereje ma talán nagyobb, mint ezernégyszáz éves történetében bármikor.

Korunkban a beszerzők a vallás álcája alá rejtett, imába burkolt politikai tartalmú üzeneteik révén a terrorakciók „agitprop titkárai” lettek.¹⁸

A múlt század második felének hírhedt terrorakcióit már egy korábbi írásomban összegeztem.¹⁹

Századunkban az al-Kaida, a Boko Haram, majd az Iszlám Állam vált a leghírhedtebb terrorszervezetté.

„[...] bin Laden már 1998 februárjában formálisan háborút hirdetett, amikor felszólított a zsidók és a keresztiesek elleni dzsihádra és kijelentette, hogy megölni az amerikaiakat és szövetségeseiket, civileket és katonákat, minden muzulmán egyéni kötelessége, ha ezt valamelyik országban, ahol erre lehetőség nyílik, megteheti”²⁰. És sokszor meg is tették! Ezek egyike volt a Charlie Hebdo elleni 2015. január 7-i merénylet. Ezen a napon jelent meg *Michel Houellebecq* rövid idő alatt világhírűvé vált próféciája, a *Behódolás*.

A hadivallásként aposztrofált „*iszlám kivételt nem ismerve osztja ketté a tömeget hívők és hitetlenek sokaságára. Ennek a két egymástól örökre elválasztott sokaságnak az a sorsa, hogy egymás ellen harcoljon. A vallásháború szent kötelesség.*”²¹ Ebben a terrorizmusban az ideológiai hátteret a vallás, és a Koránból levezethető világnézet igazolására szolgáló, tartalmában, magyarázatában és hivatalos értelmezésében változatlan elméletrendszer biztosítja. *Zbigniew Brzezinski*, a 2017 májusában elhunyt amerikai po-

18 Oriana Fallaci: *A harag és büszkeség*. Művelt Nép Könyvkiadó, Budapest, 2016, 29. o.

19 Sárkány István: i. m. 9–10. o.

20 Samuel P. Huntington: *Kik vagyunk mi? Az amerikai nemzeti identitás dilemmái*. Európa Kiadó, Budapest, 2005, 556. o.

21 Elias Canetti: *Tömeg és hatalom*. Európa Kiadó, Budapest, 1991, 144. o.

litológus, *Jimmy Carter* elnök nemzetbiztonsági főtanácsadója szerint „*ez a terrorizmus politikai indíttatású jelenség, amely vallásos szenvedélyességgel, fanatizmussal párosul*”²².

A Világkereskedelmi Központ ikertornyai – közvetve az egész nyugati világ és kultúra – elleni támadás után *George W. Bush* amerikai elnök globális stratégiát fogalmazott meg a dzsihadista extrémizmus ellensúlyozására. Miután az Amerikai Egyesült Államok egész területén veszélyhelyzetet hirdetett, kijelentette: Amerika hadban áll a terroristákkal, a merényletek elkövetőivel.

Az 1949. évi III. genfi egyezmény határozza meg a hadviselő (kombatáns) fél jellemzőit, ilyen például a megkülönböztető jelvény használata, a nyílt fegyverviselés, a felelős parancsnoknak történő alárendeltség. Az e körbe tartozók a harcok során – mivel veszélyforrást jelenthetnek – megölhetők. Fogságban tartásuk e „veszélyes” minőségük fennállásáig, legfeljebb a háború befejezéséig tarthat. A hadviselő felek fegyverrel harcolnak egymás ellen. Más a helyzet a terroristával, aki – mint utaltam már rá – arc és hadüzenet nélkül fegyvertelenek ellen harcol, a hadviselés szabályait nem tartja be, tehát nem tekinthető hadviselő félnek. A cselekményével teremtett kényszerhelyzetben likvidálható, de elfogása esetén nem ölhető meg. Tekintettel arra, hogy bűnöző, a lefolytatott büntetőeljárás során vele szemben – jogállami keretek között – büntetés kiszabására, majd annak végrehajtására kerül sor. Ha a hadviselő félhez hasonlóan a harci cselekmények után szabadon engednék őket, az ellehetetlenítené a terrorizmus elleni hatékony küzdelmet. Amikor igazoltatást követően terroristagyanús személyeket elengedtek, közülük többen ez után terrorcselekményeket követtek el.

Mennyiségi ismérvek

Az *erőszakos bűnözésnek* a bűnözés egészében elfoglalt helyét – az utóbbi években tapasztalt részleges növekedés ellenére – nem elsősorban a kiugró elkövetési adatok, sokkal inkább a kimagasló társadalomra veszélyesség, a tárgyi súly, a folyamatos médiafigyelem, az ehhez igazodó kiemelkedő szintű társadalmi érdeklődés, és ezzel összhangban a szubjektív biztonságérzet formálásában betöltött szerepe határozza meg.

²² Brzezinski: a terroristáknak politikai céljaik vannak. HVG.hu, 2007. július 2.
hvg.hu/vilag/20070702_brzezinski_terrorizmus_cnn_kissinger

Az erőszakos bűnözés a bűnözés egészét tekintve csekély hányadot alkot. A rendszerváltás után, mivel növekedési üteme elmaradt az össz-bűnözés emelkedésétől, így az azon belüli aránya öt-hat százalékra csökkent. Hasonlóan a fejlett piacgazdaságokhoz, nálunk is a vagyon elleni bűnözés tekinthető dominánsnak, ami mellett megfigyelhető volt, hogy az erőszakos bűnözés növekedési üteme lassult.

Ez a bűnözési jelenségcsoport a továbbiakban – az elmúlt bő másfél évtizedben – sem követte lineárisan az össz-bűnözés alakulását. Míg általában a regisztrált bűncselekmények számadatai hullámzó mozgás mellett csökkenést mutattak, addig a regisztrált erőszakos bűncselekményeké és bűnelkövetőké – szintén hullámzás mellett, bár csekély mértékben – részlegesen emelkedtek. Hazai viszonylatban a hivatkozott időszakban e bűnözési jelenségcsoportba tartozó bűncselekményeket – azok elkövetésének jellegzetes helyét, idejét, az elkövetőket és a sértetteket, mindkét személyi körben azok nemét és életkorát illetően – egyik korábbi tanulmányomban már elemeztem.²³

A nemzetközi bűnügyi statisztikai adatokat tekintve Magyarország az európai középmezőnybe tartozik.²⁴ Ez lényegében összhangban van a néhai szerzőtársammal korábban tett megállapításunkkal.²⁵

A rejtett bűnözés szorosan kapcsolódik a feljelentési készséghez. Ez utóbbi meglétét számos körülmény befolyásolja. Itt csak néhányra hivatkozom, amelyeknek az erőszakos bűnözés rejtetten maradása tekintetében jelentősége van. Ilyenek például a szeretet, a szánalom, a szégyen, a tudatlanság, az egzisztenciális kiszolgáltatottság, a következményektől való félelem stb.

Az erőszakos bűnözés nyomozáseredményességi mutatói más bűnözési jelenségcsoportokhoz képest kedvezőbbek, ennek megfelelően a rejtettség e körben általában alacsonyabb. Ez alól csak a társadalmi-gazdasági válsághelyzetbe jutott országok számítanak kivételnek. A rejtettség mértéke a különböző erőszakos bűnözési jelenségek körében eltérő. Stabil közállapotok mellett főként a szándékos emberölés és a szándékos súlyos testi sértés rejtettsége alacsony, ami összhangban van az e bűncselekményekkel kapcsolatos alacsony társadalmi toleranciaszinttel, míg a rablás, a szexuális erőszak, továbbá a családon belüli erőszak rejtettsége – például a félelem, a kiszolgáltatottság, a szégyen, vagy a szeretet folytán – magasabb. A feljelentési akti-

23 Sárkány István: Az erőszak mennyiségi és minőségi aktualitásai a hazai bűnözésben. *Belügyi Szemle*, 2016/4. 23–48. o.

24 Nagy László: Az erőszakos bűnözés trendjei az ERÜBS-adatok alapján. In: Virág György (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok* 48. OKRI, Budapest, 2008

25 Bakóczy Antal – Sárkány István: i. m. 84. o.

vitást pozitív irányban befolyásolja az esetenként szükséges orvosi elsősegélynyújtás, a mások által látható, figyelemmel kísérhető helyszíneken (például utcán, közlekedési eszközön) történő megvalósítás. *Ha az erőszakos bűncselekmény ismert, de a tettese ismeretlen marad, az a további hasonló jellegű bűncselekmények megvalósításával kapcsolatos motivációt erősíti.*

Az Institute for Economics and Peace (IEP) éves tanulmánya szerint, míg 2008-ban 8466 ember halt meg *terrorizmussal* összefüggő cselekményekben a vizsgált 163 országban, addig 2016-ban már 32 715. Háborúban több mint 101 ezer ember halt meg, 2008-ban kevesebb mint húszezer. Erre tekintettel – mint az elemzés megállapítja – a világ kevésbé békés hely lett. Fontos megjegyezni, hogy a legtöbb gyilkosságot még mindig nem a terroristák vagy a háborús konfliktusok résztvevői követik el. A vizsgált országokban több mint tizenháromszor annyi, összesen 437 ezer emberölésről van adat, az IEP 2015-ös *Global Terrorism Index Report* című elemzése szerint.²⁶

Utóbbinak megfelelően 2014-ben 93 országban volt jelen a terrorizmus valamilyen formában, és 67 országban volt legalább egy halálos áldozatuk ezeknek az akcióknak. Tizenegy országban ötszáznál is több ember halt meg miatta. Az áldozatok felének halála az Iszlám Államhoz és a Boko Haramhoz köthető. A legsúlyosabb következménnyel járó akciók Irakban valósultak meg. A jelentés szerint a terrorizmus elsősorban nem a nyugati világban követel áldozatokat. A 2001. szeptemberi támadás utáni tizennégy évben a terrorcselekmények folytán bekövetkezett halálesetek fél százaléka történt a nyugati országokban. Megjegyzendő azonban, hogy a hivatkozott elemzés a párizsi terrortámadások előtt készült. Figyelmet érdemel másfelől az is, hogy 2017-ben több terrortámadás vagy merényletkísérlet sújtotta Európát, mint az ezt megelőző években. Az év első felében átlagosan kilencnaponta követtek el terrortámadást vagy hiúsítottak meg a hatóságok merényletkísérleteket. Az akciókra, illetve megkísérlésükre Ausztriában, Franciaországban, Nagy-Britanniában, Belgiumban, Olaszországban, Oroszországban, Svédországban, Norvégiában és Németországban került sor. A kimutatásba nincs beszámítva Törökország, ahol az adatközlésig (június 10.) már tizennégnél tart az elkövetett vagy megghiúsított támadások száma. További adatok nélkül is megállapítható, hogy *világviszonylatban az erőszakos bűncselekmények száma nagyságrendileg jócskán meghaladja a terrorcselekmények számát.*

²⁶ Negyedével több a terrortámadás Európában. Origo.hu, 2016. szeptember 19. www.origo.hu/nagyvilag/20160908-tobb-ember-hal-meg-terrorizmus-haboru.html

Figyelemmel a megelőző intézkedések növekvő hatékonyságára, továbbá az elmúlt mintegy másfél évtized folyamán terrorcselekményekben meghalt személyek számára, megállapítható, hogy *Európát illetően az akciók keltette félelem nem áll arányban az áldozati adatokkal. Ennek megfelelően a terrorizmus biztonsági szempontból relevánsként kezelésének – a bűnözéssel összefüggő szubjektív biztonságérzethez hasonlóan – nincsenek feltétlenül közvetlen empirikus alapjai.* E megállapítást dokumentálják a 2002-es év statisztikai adatai. Az év során bekövetkezett 57 millió halálesetből 172 ezer emberrel végzett háború, míg 569 ezren erőszakos bűncselekmény áldozatai lettek. Az erőszak tehát összesen 741 ezer ember életét követelte. Ebben az évben 873 ezren követtek el öngyilkosságot, vagyis az erőszak és a terrorizmus történetében fordulópontot jelentő 2001-es év után az átlagember nagyobb valószínűséggel esett saját maga, mint egy terrorista áldozatául.²⁷ Az utóbbi évek késes támadói, öngyilkos merénylőinek megjelenése előtt hasonló következtetés levonására nyílt lehetőség: „...az 1967-es háború óta a terrortámadásokban megsebesült vagy meghalt polgári személyek száma alig érdemelne külön sort az izraeli kórházi és halálozási statisztikákban, ha ennek jelentősége pusztán számszerű volna”.²⁸

A terrorizmus körében a rejtettség lényegében nem értelmezhető. Mint már utaltam rá, a nyílt erőszak, a megfélemlítés, a rettegésben tartás, a médiafigyelem a terrorcselekmények nélkülözhetetlen eleme. Ez nem új jelenség. Bár különböző módon és eltérő eszközökkel, de mindig is ez volt a terror jellemzője. E nélkül feleslegessé, értelmetlenné, indokolatlanná válik a túszedés, de a napjainkban tapasztalható önmagáért való határtalan, bizonytalanságot keltő erőszak is. Megállapítható tehát, hogy mindazok a körülmények, amelyek más bűnözési jelenségcsoport körében – ideértve az erőszakos bűnözést is – magyarázatot adhatnak a feljelentés elmaradása folytán a rejtettségre, azok jelentősége a terrorizmus vonatkozásában elvész. Ennek megfelelően *a terrorcselekmény megszervezői és végrehajtói nem törekednek arra, hogy ismeretlenek maradjanak, ellenkezőleg – egyfajta reklámként –, az ismertségük további akciók megvalósítására inspirál.*

²⁷ Yuval Noah Harari: *Sapiens – Az emberiség rövid története.* Animus Kiadó, Budapest, 2015, 327. o.

²⁸ Charles Townsend: *A terrorizmus.* Magyar Világ Kiadó, Budapest, 2003, 23. o.

Minőségi jellemzők

A nem szervezett keretek között megvalósuló *erőszakos bűnözés* – főként a kiemelkedő tárgyi súllyal jellemezhető kör – alapvetően konfliktusfeloldásra irányul. Csak kisebb részben jellemzi a szükségletkielégítés. Az áldozatok zöme nem idegen, hanem a család, a szomszédsági, ismeretségi körből kerül ki. E bűnözési jelenségcsoportban megfigyelhető az elkövetés durvábbá, kegyetlenebbé válása, a sértett emberi mivoltának semmibevétele, a félelemkeltő és a rettegésben tartó elkövetések, a védekezés leküzdését gyakran indokolatlanul meghaladó mértékű erőszak alkalmazása. E megállapítások az alkalmazott módszerekkel, illetve az elkövetés eszközeivel magyarázhatók. Terjed a hétköznapi erőszak. Ezek megvalósulási helyei a sportrendezvények, ezen belül alapvetően a labdarúgó-mérkőzések és azok környéke, a közúti közlekedés, az iskola, a lakás, a különböző üzletek például dohányboltok, benzinkutak, éjszakai szórakozóhelyek stb. *Sértettjei között megtalálhatók a nem-, kor-, foglalkozásbeli jelleg, szenvedélybetegség stb. által veszélyeztetett körbe tartozók.* Célszeméllyé váltak például a mentőszolgálat tagjai, a polgármesteri hivatalok dolgozói, a hajléktalanok. Ezek az erőszakos bűnözés véttlen, de – kiválasztásuk folytán – nem véletlen sértettjei. Sértetté válni természetesen véletlenül is lehet. Hazai viszonylatban így történt 2002 májusában, az Erste Bank móri fiókjában. *Az elkövetés helye lehet zárt (például bv. intézet, pszichiátriai intézet), de nyilvános is.* Az elkövetés ideje az erőszak motivációs hátterétől függően változhat. *A konfliktusos erőszak bármikor bekövetkezhet. A szükséglet kielégítésére irányuló inkább tervezett, s mint ilyen, valószínűbb az esti vagy az éjszakai elkövetés, amelynek során a tettes saját biztonságát szem előtt tartva igyekszik a helyszínről elmenekülni.* Terjedőben lévő *új elemnek tekinthető az elkövetés módját és eszközét illetően a savas, illetve lúgos, arcra, esetleg nemi szervre célzott támadás, amely maradandó fogyatékossgal járó testi sérülést okoz.*

Az erőszakos bűnözés jellemzően „egyedülállóan” létezik, így többnyire független az ideológiai, illetve a vallási fanatizmustól.

A terrorizmus a konfliktusfeloldás és a szükségletkielégítés alapján nem értelmezhető. A terrorcselekmény megvalósításával az annak hátterében lévő valós vagy vélt konfliktus nem oldódik fel. Az ilyen természetű erőszakos bűnözés többnyire egyszeri, az elkövető motivációja jellemzően nem lehet a folyamatos konfliktusba keveredés. A terrorakciónak azonos tettes részéről történő ismételt elkövetése – tekintettel az eszme szolgálatára – nem zárható ki. Az ismételt elkövetés kevésbé a személy, inkább a terrorszervezet részé-

ról gyakori. Nem állhat a háttérben a szükségletkielégítés sem. Az elkövetéssel sem személyi, sem tárgyi szükségletkielégítésre nem kerül sor.

A terrorizmusra általában, de különösen annak a vallási terrorizmusban testet öltött elmúlt negyedszázados gyakorlatára vonatkozóan fontos kiemelni néhány jellemző sajátosságot. Ilyenek például

- a lehető legjelentősebb félelem, pánik és médiahatás elérése a célszemély kilétére vagy a nagyszámú ártatlan áldozatra tekintettel;
- befelé az összetartozás és a szolidaritás, kifelé az elzárkózás és az ellenségkép Nyugattal való azonosítása;
- etnocentrikus pozíció kialakítása Nyugaton egy magasztos eszme céljára nemesítése és a vallás erőszakos expanziója által;
- a terror tömegbázisában a küldetéstudat kialakítása és fenntartása;
- az emocionális pusztítás, a gyűlöletkeltés és ennek révén a gyűlöletkultúra megalapozása.

A múlt század hatvanas éve óta elkövetett terrorcselekmények gyakorlatát tekintve megállapítható, hogy azok zömére előzetes biztosítékkal ígértessé tett követelésben manifesztálódó államzsarolás volt a jellemző. Míg annak idején a terroristák konkrét, esetenként megvalósítható célokért küzdöttek, addig napjainkban az ultraradikális fundamentalista szervezetek célja általánosabb jellegű. A nyugati világot – és mindazokat, akiket ellenségnek, kultúrájukon kívülnek tekintenek – egészében támadják, a céljaik megvalósíthatatlanok. Az előzetes biztosíték szerzéséről, a túszedésről és az érdeklődő alkuba bocsátkozásról a hangsúly áttevődött a brutális, irgalmat nem ismerő, az elrettentő hatású, az önmagáért való megtorlással egyenlő terrorra, amelynek az áldozatai nemcsak vétkesek, hanem véletlenek is. A folyamat irányítója tehát a terrorista, akinek kevésbé a cselekménye, sokkal inkább annak hatása a fontos. Az akció végrehajtói programozott emberek, a terror pszichopata élcsapata, amelynek tagjait az empátia, a tolerancia, a bűntudat és a szeretet teljes hiánya jellemzi és tartja egyben. Ennek eléréséhez a szervezeten belül is hatékonyan működő és befelé is a félelemkeltésre épülő kommunikáció nélkülözhetetlen. *A véletlenszerűségből következően – az erőszakos bűnözéstől eltérően – a sértettek nem csoportosíthatók.* Célszemélyekről abban a vonatkozásban lehet szó, ha a támadással érintett rendezvény résztvevőinek zöme – valamilyen szemponttal tekintettel – ismert (például fiatalok által látogatott koncert).

Napjainkban a tettes helyszínről történő menekülése másodrendűvé vált. Az öngyilkos terrorista a magasztos cél érdekében feláldozza magát. *Míg az*

erőszakos bűnözés a büntetés szigorával és elkerülhetetlenségével befolyásolható, a terroristával szemben ez – a jogállami keretek között kiszabandó és végrehajtandó büntetés – többnyire elégtelennek bizonyul, ezért erre a bűnözési jelenségre a büntetés szigora és az emberfegyverrel szemben a legkorszerűbb eszközök bevetése is aktuálisan hatástalan marad. Ezzel függ össze az is, hogy az öngyilkos terroristák átlagéletkora csökkent, terjedőben van a gyermekek harceszközszerű politikai célú felhasználása. Mindez nem új. A Palesztin Sajtófigyelő Szolgálat már a 2000-es évek elején tájékoztatott arról, hogy az ideológiát minden lehetséges eszköz felhasználásával, például propagandafilmekek, tankönyvek, politikai és vallási vezetőktől, továbbá a szülőktől érkező üzenetek formájában igyekeznek terjeszteni annak érdekében, hogy meggyőzzék a saját gyermekeiket: nincs annál nemesebb tett, mint a paradicsomba jutás érdekében a vallásos meggyőződésükért fegyveres csatában feláldozni magukat.²⁹ Ezért – mint a tájékoztatóban olvasható – itt az emberek nem a nagybetűs életre, hanem a nagybetűs halálra készítik fel gyermekeiket. A terrorizmust hitbe integráló ideológiában tehát nincs változás.

Egyre gyakrabban találkozhatunk a terror súlyos és esetenként elháríthatatlan következményekkel járó, kivitelezését illetően egyszerű, kiképzést és logisztikai előkészítést nem igénylő változatával, vagyis a menekülési lehetőséget alig kínáló helyeken közúti járművel, főként tehergépkocsival végrehajtott, nagy sebességgel történő tömegbe hajtással. A *ramming* típusú terrornak Nizzától (2016. július 14.) Barcelonáig és Cambrilsig (2017. augusztus 17–18.) Európában 130 halottja volt. Az a tapasztalat, hogy minél egyszerűbb a cselekmény kivitelezése, annál kevésbé elhárítható. Ezek megelőzése ellehetlenítené a mindennapi életet.

A légi jármű hatalomba kerítésével történő elkövetések a repülőterek biztonsági infrastruktúrájának kiépítésére, az ellenőrzések szigorítására tekintettel megnehezültek.

Hétköznapivá vált az akciók előkészítésében az internet által biztosított „távvezérlés”, az ezen keresztül történő hálózatépítés.

A terrorbűnözés – különösen az elmúlt húsz-huszonöt évben és főként napjainkban – vallási fanatizmuson alapszik.

Az *erőszakos bűnözést* a demográfiai háttér alapvetően a szükségletkielégítés tekintetében képes befolyásolni. Egy földrajzi régióban, egy kontinensen, vagy annak – területét, illetve lakosságát tekintve – jelentős részében a túlnépesedés, az életkori összetétel, a lakosság fiatalodása, az ezzel

²⁹ Kívánd haláloz. cikkek.soti.ca/terrorism-topic.html

párhuzamosan növekvő tanulatlan populáció, ebből is következően a gyermekkorúak körében is tapasztalható erőszak terjedése rendkívül kedvezőtlen tényező.

Más a helyzet a *terrorizmus* tekintetében. A biztonságot garantáló jövő alakítására, az egzisztenciális építkezésre munkalehetőség hiányában nincs mód. Ezért a helyzetüket kilátástalannak ítéelő fiatalok számára kitörési lehetőséget, hamis, virtuális jövőt kínálnak a tehetetlenség következtében akkumulálódott düh mozgósításával, a pénz és az ideológia segítségével a terrorszervezetek. A gyermekek nem „véletlenszerűen”, hanem többnyire elrablásuk folytán kerülnek kapcsolatba a terroristákkal. Az agymosás nyomán bármire, akár öngyilkos akciókra is felhasználhatók.

Az *erőszakos bűncselekmények* megvalósítóit a nyomozó hatóság vagy kézre keríti, vagy a tettes ismeretlen marad. Alapos gyanúra épülő elfogás esetén egy konkrét személy ügyében folyik nyomozás. Tettét a meggyanúsított személy vagy beismeri, vagy nem. Más által elkövetett bűncselekmény vállalása az erőszakos bűnözés körében nem jellemző.

A *terrorcselekményeket* illetően eltérő „megoldással” találkozhatunk. A terrorista vagy magányos, vagy egy szervezet tagja. Kérdés az is, hogy az akciót öngyilkos terrorista hajtotta végre, vagy olyan személy, akit az elkövetés után elfogtak, illetve aki a helyszínről elmenekült. Egy terrorszervezet – az óriási médiafigyelemre tekintettel – akkor is magára vállalhatja az akciót, ha annak megvalósításához nincs köze. Ez a felderítés megnehezítését, esetenkénti ellehetetlenítését jelentheti, ami fokozza a bizonytalanságot, s rendkívül hatásos fegyverré formálja a félelemre építő kommunikációt. Bár a bűnűldöző hatóság közvetlen célja a tettes elfogása, de felderítő tevékenységet a szervezet egésze tekintetében folytat.

Az *erőszakos bűnözés* jellemzően belső indíttatású. A szocializáció zavarai, utóbbiból is következően az elkövető személyiség szerkezetével is magyarázható, de lehet „kívülről” irányított is, például megrendelésre elkövetett ilyen bűncselekmény esetén. Ebből következően az erőszakos bűnözés elleni küzdelem – bár nem kivétel nélkül – nemzeti keretek között valósul meg.

A *terrorizmus* korunkban jellemzően kívülről vezérelt. Mozgatható sejtek vannak világszerte. A jelenlévő kezét a másutt, esetleg másik kontinensen tartózkodó fej irányítja. *A terrorizmus elleni hatékony küzdelem tehát csak az információcserére épülő nemzetközi összefogás mellett valósulhat meg.*

Az *erőszakos bűnözés* a legjelentősebb tárgyi súlyú bűnözési jelenségcsoport. Az elkövetőt a szűkebb, sőt a tágabb környezete is jellemzően megve-

téssel sújtja, stigmatizálja. Ez az értékítélet mindaddig kíséri, amíg jelét nem adja megjavulásának, társadalomba való visszailleszkedésének.

Napjaink terrorizmusában az elkövetőt a terrorszervezet, sőt a környezete is mártírnak tekinti, mert a vallás által legalizált szent cél megvalósításáért feláldozta magát, az életével fizetett. Kérdés az, hogy lehetséges-e egy olyan valláshoz hű viszonyulás mellett mártírrá válni, amely az ehhez vezető utat, vagyis a halál választását, tehát az öngyilkosságot kizárja. Ennek alapján megállapítható, hogy a mártíromság nem lehet szubjektív cél, csak objektív eredmény. A szűkebb közösség a terrorista akciójával egyetért, azt támogatja. A szervezet pedig a családot – esetükben jelentős mértékűnek tekinthető – anyagi támogatásban részesíti. Az erkölcsi és az anyagi megbecsülés az ismeretlenségből való kitörést, egyfajta egzisztenciális érvényesülést garantál. Ez a populáció a terrorszervezethez tartozást egy előkelőbb társadalmi státusba kerülésként éli meg. Mindez azt jelenti számukra és a családjuknak is, hogy a sehová sem tartozást egy magas, megkérdőjelezhetetlen eszme szolgálatába szegődés, tehát az igaz ügy képviselője váltja fel. E körülménynek a terrorcselekmény elkövetésére nem visszatartó, hanem ösztönző hatása van.

Mind az erőszakos bűnözés, mind a terrorizmus tekintetében több összetevő együttes fennállása szükséges. Szubjektív vonatkozásban elengedhetetlen az elkövető elszántsága, és a – cselekmény céljához szorosan kapcsolódó – rá ható erős indíték, objektív vonatkozásban minden, az akció sikerét biztosító feltételnek, hely- és időbeli meghatározottságra tekintettel rendelkezésre kell állnia. Ezek jelentősége lényegesen nagyobb a terrorakciók, főként a nagyszámú áldozattal járók körében.

Míg az erőszakos bűnözést illetően a közvetlen tettesnek (a felbérelt elkövetőtől eltekintve) a sértettel szemben többnyire valamiféle motivációja, személyes indítéka van, ami a vele szembeni fellépést az elkövető részére igazolja, addig a terrorizmus a véletlenül áldozattá válók tekintetében – a félelemkeltő, rettegésben tartó hatás elérése céljából – a közvetlen tettes részéről motiválatlan. Ettől függetlenül a terrorista bármilyen eszköz használatát és bármilyen mértékű sérelem okozását indokoltnak, szükségesnek és igazságosnak tekinti, magát nem tartja bűnözőnek, magatartását az igaz eszme szolgálataként értékeli, ami mindent legitimál, viszont az ellene történő fellépést, a vele szemben történő válaszcsapás lehetőségét, mint igazságtalant, tagadja. Mivel mindent a hit, a megkövesedett ideológia irányít, ezért a terrorista nem ismer átmenetet. Minden fehér vagy fekete. A volt keleti blokk polgárai számára nem véletlenül kelt déjà vu érzést a terror kommunikációja, mert annak végső összegzése – a Máté evangéliumából eredeztethető, és a virágkorát a múlt század ötvenes éveinek első felé-

ben élő – „aki nincs velünk, az ellenünk van” szlogenre emlékeztet. „*A bűnös-ség és az ártatlanság értelmetlen fogalmakká válnak; bűnös az, aki azoknak a természeti vagy történelmi folyamatoknak az útjában áll, amelyek kimondták az ítéletet [...] a halódó osztályok és romlott népek fölött. Az ítéletet a terror hajtja végre, amelynek bírósága előtt szubjektíve ártatlan minden érintett: a meggyilkoltak azért, mert semmit sem tettek a rendszer ellen, a gyilkosok pedig azért, mert valójában nem gyilkoltak, csupán egy magasabb ítélőszék által kimondott halálos ítéletet hajtottak végre.*”³⁰

Az erőszak mértéke többnyire közvetlen kapcsolatban van a sértett aktuális ellenállásával. A terrorcselekmény megvalósítása során a közvetlen sértett vagy sértettek általában nincsenek abban a helyzetben, hogy védekezhes-senek, mert az elháríthatatlan következményekkel járó terrorcselekmény számukra előre nem ismeretes. Ennek megfelelően az alkalmazott erőszak mértéke, illetve annak előre meghatározott elkövetési módja a megtámadott személy, személyek esetleg bekövetkező ellenállásától független.

Az erőszak és a terror félelemkeltő és rettegésben tartó hatása közismert, de különösen azokon a területeken, országokban, földrajzi régiókban tapasztalható ez, ahol mindennapos, domináns tényezővé vált, ahol megvalósítása a legnagyobb számú áldozattal jár. Ez az érzés az emberek gondolatvilágát folyamatosan átjárja. „*A fantázia ki tud nyitni minden ajtót, megfordítja a zárban a kulcsot és bebocsátja a rettegést.*”³¹

Az erőszakos bűnözés körében az elkövető számára a cselekmény megvalósulása a fontos. A személyes biztonságán túl – amelyet a gyors, sikeres megvalósítástól, valamint a helyszínről történő elmeneküléstől remél – egyéb körülménynek nincs különösebb jelentősége a számára.

A terrorizmus körében kevésbé a cselekmény, sokkal inkább annak hatása, az arra irányuló médiafigyelem a fontos. Az egyéni és tömegkommunikációs eszközök fejlődésével párhuzamosan a lélektani hadviselés stratégiája és taktikája szintén hasonló mértékben fejlődött. Ennek megfelelően korunkat a kommunikációs és a pszichológiai hadviselés korának is tekinthetjük, s az elmúlt mintegy két évtized terrorakcióinak félelmet és bizonytalanságot keltő hatása is e tényezőkre épült. Ha egy erőszakos tett következményeit tekintve kevésbé a fizikai rombolás, inkább a lélektani jelleg a nyomatékosabb, hatásosabb és érzékelhetően emocionális színezettel bíró, akkor terrorcselekmény valósul meg. A médiák részéről megnyilvánuló felfokozott érdeklődés, a hír-

³⁰ Hannah Arendt: A totalitarizmus gyökerei. Európa Kiadó, Budapest, 1992, 583. o.

³¹ Truman Capote: Más hangok, más szobák – A fűhárfa – Hidegvérrel. Európa Kiadó, Budapest, 1981, 435. o.

csatornák világszerte megfigyelhető versenye, az akciókkal egy időben történő – hang- és képanyaggal ellátott – hírközlés, az élő egyenes adás felfokozza a jelentőségét és generálja mind a terrorizmustól való félelmet, mind – a kiugró hírértékre tekintettel – az akciókat is. A média révén az aktuálisan elkövetett terrorcselekményről szóló híradás mindenhova eljut, hatása alól – a bárhol és bármikor történő elkövethetőségre tekintettel – sehol, senki nem vonhatja ki magát.

Ha az erőszakos bűncselekmény elkövetője a nyomozás során nem kerül hatósági látókörbe, az állam büntetőjogi igénye nem érvényesíthető. Ha a terrorcselekmény elkövetője ismeretlen marad, de az akciót egy terrorszervezet magára vállalja, akkor az ellen – a közvetlen tettes ismerete hiányában – a megtámadott állam válaszcsepással megtorló lépéseket tehet.

A bűnözésnek általában, különösen az erőszakos bűnözésnek a társadalmat terhelő, kiemelkedően magas költségvonzata van. A bűnüldöző, az igazságszolgáltató szervek, a bűnmegelőzésben és a reszocializációban érintett intézményhálózat fenntartása, a személy- és vagyonvédelem, továbbá a büntetés-végrehajtás költségei minden országban jelentős mértékben terhelik a költségvetést.

Az összébűnözésen belül világviszonylatban a legjelentősebb költséggel a terrorizmus elhárítása, felderítése jár. A szolgálatok munkatársainak kiképzése, továbbá az indokolt személyügyi háttér megteremtése, az építményi, műszaki-technikai és informatikai infrastruktúra kiépítése egyre növekvő társadalmi kiadást jelent. Gondoljunk például a kiemelt jelentőségű sporteseményekre (ilyen lehet egyebek mellett egy olimpia vagy egy labdarúgó-Európa- vagy világbajnokság megrendezése), a G8-as, illetve G20-as csúcstalálkozókra, az Európai Unió rendezvényeire, az ENSZ Közgyűlésére, a nemzeti, nemzetközi légi, vasúti, illetve vízi közlekedésre, vagy a kritikus infrastruktúra védelmére stb.

A költségvetési terhelés azokban az országokban fajsúlyos gond, ahol a terrorizmussal fertőzöttség szintje magas és eleve csekély a mobilizálható erőforrás. Ilyen helyzetben az állam arra kényszerül, hogy a kiegyensúlyozott működését lehetővé tevő fontos területeken a fejlesztést leállítsa vagy jelentősen visszafogja, és a megtermelt javak egy részét a terror megfékezésére fordítsa. Mindez együtt jár a fogyasztói szokások jelentős változásával. Azokban az országokban, ahol a gazdaság stabil, a demokrácia jól működik, a terrorizmus gazdasági hatása kevésbé számottevő. A fogyasztás nem átstrukturálódik, inkább annak elhalasztására kerül sor.

Az erőszakos bűnözést az elkövető többnyire egyedüli tettesként, vagy a közvetlen ismeretségi, baráti körébe tartozó személy, személyek közreműködésével, közösen valósítja meg, ehhez az esetek többségében más országokból származó, külső segítséget – több okkal magyarázhatóan – nem vesz igénybe.

Korunk terrorizmusának sajátos jellemzője, hogy a szervezetek tagjai közé más, például egyes nyugat-európai országok polgárai is csatlakoznak. A terroristák ezt az ideológiai felsőbbrendűség nyilvánvaló bizonyítékának tekintik.

Az erőszakos bűnözésnek – ezen belül különösen a jelentős médiavisszhangot kiváltó, a közvéleményt ennek megfelelően huzamosabb időn át foglalkoztató, többszörösen minősített szándékos emberölési esetek zömének – nincs politikai aspektusa. Az elkövetőt ilyen jellegű cél többnyire nem vezeti.

Ezzel szemben különösen a modern terrorizmus céljai között már megjelent a terrorcselekmény által megtámadott állam politikai befolyásolásának szándéka is, ami akár világpolitikai jelentőségű konfliktusok forrása is lehet, amelyeket az ellenérdekű felek között sem a multilaterális nyomás vagy közvetítés eszközével, sem az ENSZ részvételével nem sikerül megoldani. „Ha az államokat a kormányzatok nem tudják mindenestül kézben tartani, akkor maga a nemzetközi vagy regionális rend is elkezd megbomlani [...] az összeomlott állam területe a terrorizmus, a fegyverutánpótlás vagy a szomszédok elleni vallási uszítás támaszpontjává válhat.”³²

Az erőszakos bűnözésnek a zömében egymástól függetlenül, elszigetelten megvalósított elkövetésekre tekintettel tehát főként nemzeti keretek között van jelentősége, vagyis nemzetközi, világgazdasági folyamatokhoz többnyire nincs köze.

A terrorizmust viszont sajátos kapcsolat fűzi a globalizációhoz. Napjaink terrorizmusának életben tartásához elengedhetetlen a nyugati értékrenddel való szembenállás, miközben pénzügyi bázisának léte, s ennek keretében a nyugati fejlett technika előnyeinek kihasználhatósága (például okostelefonokon terjesztett uszító propaganda) is szorosan kapcsolódik a globalizációhoz. Ebből az következik, hogy az e folyamatok veszteseiként megjelenő, alapvetően vallási alapon fanatizálható tömegek mobilizálásával a terroristák globalizálódott harcukat azon kulturális és érdekközösség ellen folytatják, amelynek létüket köszönhetik.

Az erőszakos bűnözés – folyamatszerűen – nem feltételezi a külső finanszírozást, vagyis a léte attól független. A szolgáltatás jelleget magán viselő

³² Henry Kissinger: i. m. 152. o.

bérgyilkosság vagy rablás esetén nem egy folyamat, hanem egyetlen cselekmény finanszírozása valósul meg.

A terrorizmus – a magányos, pénzügyi háttér nélküli elkövetők cselekményétől eltekintve – *csak folyamatos külső támogatás és bevételi forrás léte mellett valósulhat meg*. Két alapváltozata ismeretes. A finanszírozás vagy egy akció közvetlen kivitelezéséhez, annak különböző költségvonzataihoz (például szervezői tevékenység, tervezési folyamat, műszaki, informatikai infrastruktúra létrehozása, kiképzés stb.) igazodva valósul meg, vagy ettől függetlenül a terrorszervezet folyamatos működését hivatott biztosítani. Utóbbiak forrása többnyire külső adomány, de származhat a terrorszervezet bevételeiből is (például olajeladás, fegyver-, illetve műkincs-kereskedelem, kábítószer-csempészet, adókiivetés stb.).

Az erőszakos bűncselekmény jogkövetkezménye csak a bűnös megbüntetése lehet. A terrorcselekmény utáni megtorló légitámadásoknak ártatlan áldozataik is lehetnek.

Az erőszak mások ellen nem irányuló, önpusztító is lehet. A történelemben nem ismeretlenek a tömeges méretű öngyilkos akciók sem. Ilyen volt az I. század második felében a római rabszolgáságot elkerülendő, a zelóták (szikáriusok) Masszadán, a Heródes király által emelt erődítményben elkövetett tömeges öngyilkossága. 1978 novemberében a Népek Temploma elnevezésű szekta több mint kilencszáz tagja lett öngyilkos a guayana-i dzsungelben.

A terror mechanizmusában sem ismeretlen az önpusztítás, de az – célját illetően – mindig más vagy mások életének kioltása mellett valósulhat meg, vagyis az öngyilkosság nem cél, hanem eszköz.

Az okság kérdésköre

Az erőszakos bűnözés oksági háttere, genezise számos vonatkozásban megegyezik a bűnözés okságában általában jelentőséggel bíró tényezőkkel, ezek közül néhány meghatározó jellegű emelek ki:

- összhangban Fukuyamának az Amerikai Egyesült Államok és néhány nyugat-európai ország adataira vonatkozóan tett megállapításával³³, a makrokörnyezeti hatások tekintetében az industrializációnak, az urbanizációnak, ezek következményeként a társadalmi átrétegződésnek van kiemelkedő jelentősége;

³³ Francis Fukuyama: A Nagy Szétbomlás. Az emberi természet és a társadalmi rend újjászervezése. Európa Kiadó, Budapest, 2000, 354., 359. o.

- a mikrokörnyezeti hatások körében a család és a lakókörnyezet, valamint a társadalom perifériájára szorult, és általa elutasított nézetrendszerű szubkulturális csoportok említhetők;
- a családi és egyéb környezet elvárásainak megfelelni képtelen hamis önértékeléssel bíró, személyiségzavaros, agresszív egyénben a folyamatos mellőzés, az ennek következtében felgyülemelő feszültség és elkeseredés gyakran a személy által nem kontrollálható erőszakos cselekményekbe torkollik, mert az indulatait a társadalom által elvárt civilizált formában képtelen kezelni, illetve levezetni;
- az internet és a televízió által szinte korlátlanul hozzáférhető stimuláló, illetve közömbösséget kiváltó vizuális élménynek kiemelkedő a jelentősége az erőszak terjedésében. A folyamat egyes mesékkel és játékokkal már kisgyermekkorban elkezdődik. A kezdeti, jelentéktelennek tűnő csínytevésektől a korszerű technikai, informatikai lehetőségek felhasználásával megvalósított – brutális öldöklést is magában foglaló – erőszakig minden megtalálható;
- a szeretet nélküli, konfliktusokkal terhelt családi élet, az ennek nyomán érzelmi sivárságban eltöltött gyermekkor, a magára hagyatottság érzése, a szülők nemtörődömsége, továbbá a tanulatlanság által keltett szocializációs zavarok szerepe szintén meghatározó, amely a mértéktelen alkohol, illetve kábítószer fogyasztásával válik teljessé;
- különösen Afrika és Ázsia egyes térségeiben kiemelkedő jelentőségű a demográfiai tényező. Előbbit a tizenévesek kontinensének is nevezik. Ha a teljes népességen belül a fiatalok aránya jelentős mértékben növekszik, akkor a korösszetétel megváltozásával a bűnözők korszerkezete is módosul. E korosztály egzisztenciális ellehetetlenülése, főként az erőszakos bűnözésben érezteti hatását;
- az emberiség történetét végigkísérte a szegénység és a nyomor. A tömegek gazdasági okokból történő marginalizálódása csökkenti a társadalmi felzárkózás esélyét, aminek következménye a szükségletkielégítő erőszakos bűnözés növekedése lehet. Ennek valószínűségét jelentős mértékben emeli, ha a javuló életkörülményekben rapid módon következik be negatív fordulat, mert a szükségletek java részének problémamentes kielégítését a nincstelenség váltja fel;
- az erőszakos bűnözés okságában a sértetti magatartásnak is jelentősége lehet. A provokatív, a hivalkodó, a kihívó viselkedés az erőszakos fellépés gyakori oka.

A terrorizmus – az erőszakos bűnözéshez képest – összetettebb, megjelenésében, terjedésében, leküzdhetőségében más képet mutat és a közvetlen sértetteknek az akciók megvalósításában motivációs szerepük nincs. Az oksági háttér a kriminológiai aspektusain túli legfontosabb tényezői a következőkben összegezhetők:

- a civilizációk háborúja zajlik. A Nyugat terjeszkedése véget ért, ereje más civilizációk erejéhez képest csökkent. A politikai ideológiák civilizációkon belüli összecsapását, a vallás és kultúra civilizációk közötti összecsapása váltja fel³⁴;
- a megkövesedett ideológia követése mellett a nyugati fejlett technika elfogadása és a társadalmi modernizáció elutasítása. Ennek következményeként az iszlám radikalizmus a gazdagot szegényebbé, ezáltal az elosztást igazságosabbá kívánja tenni, a globalizációt az izoláció, a centrumot a periféria irányába kívánja fordítani. A világgazdaságot irányító áramlatokból kiszorult tömegek fundamentalisták általi – többségében vélt, kevésbé valós érdekeinek – képviselése, a modernizációs próbálkozások visszatérő kudarcával jár. Számos iszlám országban ennek nyomán – a nyugati orientáció mellett – fennmaradt az Európában ismeretlen gazdasági, társadalmi elmaradottság. A nyomorgó tömegek a folyamatosan súlykolt ideológia hatására és vallási fanatizmusukra tekintettel a terrorizmus aktív bázisává váltak;
- a kétpólusú világrendszer átalakulása. A Szovjetunió és a keleti blokk szét hullása óta világunk kevésbé biztonságos. Az ENSZ-nek a válságok rendezésében betöltött szerepe megkérdőjeleződött. A világszerte megfigyelhető növekvő társadalmi elégedetlenség kezelésére és levezetésére – az így keletkező hatalmi vákuumban – az iszlám fundamentalizmus tesz kísérletet. Az egyébként is rendkívül bonyolult helyzet megoldását tovább nehezíti, hogy a muszlim világ szélsőségeinek álláspontja szerint a politikai harc szakasza – a tárgyalóasztal melletti rendezés lehetősége – lezárult, eszköztára kimerült, elérkezett a fegyveres harc időszaka³⁵, amelyben a tapasztalat alapján kiemelkedő szerepet kaptak a terrorakciók;
- a szegénység és a nyomor kísérőjelensége lehet az, hogy az állam a lényegi funkcióit (például az iskolarendszer működtetését, a belső biztonság és az ország védelmének garantálását, a szociális és egészségügyi hálózat fenntartását stb.) nem tudja ellátni. A terror megjelenése, főként terjedése háttérben tehát az állami működés hiányosságai húzódnak meg. A terroriz-

³⁴ Samuel P. Huntington (2001): i. m. 71–73. o.

³⁵ Katona Magda: A terrorizmus jelenségének főbb okai és megszüntetésének lehetőségei. Eszmélet, 2002/53. http://www.eszmelet.hu/katona_magda-a-terrorizmus-jelensegenek-fobb-okai-es-megszun/

mus és annak eszkalálódása a gazdasági, majd ennek következményeként a társadalmi egyensúly tartós hiányából és az ebből következő erőszakba torokolló elégedetlenségből fakad. Mivel a világ terrorakciókkal érintett térségeinek zömében az egyensúly hiánya – annak öngerjesztő jellege révén – folyamatosan újratermelődik, ezért az újratermeli az elégedetlenséget is. Ennek nyomán a konfliktusok egy véget nem érő, egymást generáló és fel-erősítő folyamattá alakulnak. Következménye az államhatárok esetleges korrekciójaként a regionális rend, majd ennek folyamányaként az általános status quo átalakítása lehet³⁶;

- számos terroristavezér kiegyensúlyozott, gondoskodó családból származik, és tanult emberként választotta az esztelen gyilkolás útját. E körben a legismertebb az al-Kaida és az Iszlám Állam vezetője. Mindketten egyetemi tanulmányokat folytattak, sőt utóbbi doktori fokozatot is szerzett;
- a szunniták és síiták közötti ellentét. Amíg az iszlám két meghatározó ága közötti viszony nem normalizálódik, addig az Iszlám Állam (vagy más alakulat) számíthat a lakosság egy részének rokonszenvére. Ennek jó példája a terrorral talán leginkább sújtott Irak, ahol a szunniták kiszorultak a társadalmi, politikai életből. A problémát tovább élezi a határtalan korrupció. A Transparency International korrupcióindexe szerint Irak a 176 ország között a 166.³⁷

A megelőzés lehetősége

Az általánosan elfogadott bűnmegelőzési modell³⁸ három pilléren áll, amely irányadó az *erőszakos bűnözésre* is. A kérdés – ennek megfelelően – vizsgálható cselekményi, elkövetői és sértetti oldalról:

- *cselekményi oldalon* az élet és testi épség, egészség, személyi és nemi szabadság hatékonyabb védelme, a közterületi erőszakos bűncselekmények elleni hatékony, határozott fellépés, a tömegmédiák ezt segítő újszerű szerepvállalása;

³⁶ Henry Kissinger: i. m. 152–154. o.

³⁷ Irak Moszul felszabadítása után sem lélegezhet fel. Kitekinto.hu, 2017. július 11.

kitekinto.hu/2017/07/11/european-kivul/irak-moszul-felszabaditasa-utan-sem-lelegezhet-fel

³⁸ Gönczöl Katalin: Devianciák, devianciakontroll, bűnmegelőzési stratégiák. In: Gönczöl Katalin – Korinek László – Lévai Miklós (szerk.): Kriminológiai ismeretek – Bűnözés – Bűnözéskontroll. Corvina Kiadó, Budapest, 1996, 121–130. o.

- *elkövetői oldalon* az iskolázottsági szint emelése, a népesség szociális és kulturális színvonalának növelése, különösen gyermek- és fiatalkorban az alkohol- és drogfogyasztás, az erőszak kultusz visszaszorítása, a társadalmi beilleszkedési zavarok kialakulásának megelőzése, az erőszakmentes megoldások preferálása és a személyiségbe való beépítése, a család intézményének erősítése;
- *sértetti oldalon* a tapasztalat szerint leginkább veszélyeztetett személyi kör, így a gyermek- és fiatalkorúak, a nők és az idősek, a halmozottan hátrányos helyzetűek hatékonyabb védelme, a hivatalos és közfeladatot ellátó személyek fokozottabb védelme, az erőszak új jelenségeiről történő felvilágosítás, tájékoztatás, ennek alapján az állampolgárok tevékeny részvétele az erőszakos bűnözés megelőzésében.³⁹

Az előzőkből következik, hogy az erőszakos bűnözés megelőzéséhez nincs szükség a társadalom egészére nézve jogkorlátozó intézkedések bevezetésére.

Bár az erőszakos bűnözés körében, főként a hétköznapi, továbbá az illegitim erőszak vonatkozásában a hatékony megelőzés rendkívül nehéz, de a bűnüldöző szervek jelentős tapasztalati anyagára, továbbá professzionális felkészültségére tekintettel a nyomozáseredményesség kimagasló, aminek jelentős visszatartó hatása van.

A konfliktusfeloldó háttérű erőszakos bűnözés körében van esély arra, hogy a megtámadott személy megelőzze a súlyosabb következményt. A szükségletkielégítő erőszakos bűnözést illetően ez az esély – ha egyáltalán létezik – kisebb.

Az erőszakos bűnözés megelőzésének aktuális módja változhat az elkövetés helyétől és idejétől függően, befolyásolhatja a sértett neme, életkora, foglalkozása, szociális helyzete stb. Jelentős különbség mutatkozik az erőszakos bűncselekmény mibenlétéből, lényegéből fakadóan is (például az iskolai erőszak, a családi és általában a nők elleni erőszak megelőzésének különbözőségei, eltérő technikái).

A *terrorizmus* tekintetében az általános megelőzési törekvéseknek arra kell irányulniuk, hogy az oksági háttér vonatkozásában jelentőséggel bíró körülmények további erősödését minél több ország támogatásával – a közös érdekek figyelembevételével – megakadályozzák, a terrorizmus világviszonylatban megszerzett pozícióit visszaszorítsák. Az általában vett erőszakos bűnözéssel szemben a terrorizmus megelőzése a civil áldozatok körében – annak váratlan bekövetkezésére tekintettel – kizárt. Ezért a bűnüldöző hatóságok eredményes

³⁹ Bakóczy Antal – Sárkány István: i. m. 396–405. o.

megelőző tevékenységének és a hatékony működést biztosító nemzetközi és nemzeti jogszabályi háttérnek rendkívül fajsúlyos jelentősége van.

A kilencvenes évektől kezdődően, de különösen a 2001. szeptemberi terrorakció után fajsúlyos – jogállami határok közé szorított – jogkorlátozó intézkedések bevezetése vált szükségessé. A visszatérően megvalósított terrorcselekményeknek az lett a következményük, hogy a biztonság és a szabadság egyensúlyának megtalálásához szűkült a mozgástér. Biztonság nélkül nincs szabadság, de a biztonsághoz a terrorfenyegetettséggel arányos szabadságkorlátozás elkerülhetetlen, ami korunk sajátos paradoxonja lett. Így azután oda jutunk, hogy az emberi jogok védelme érdekében kibontakoztatott – nemzetközi síkon folyó – harc éppen az emberi jogok és értékek részbeni visszaszorításával vált kiteljesíthetővé. Megállapítható tehát, hogy a terrorcselekményekre adott egyes állami válaszlépések – bár kényszerűen, de – szintén jogkorlátozó jellegűek. Ezzel teljesedik ki a terrorakciók célja. A társadalom demokratikus működése vagy közvetlenül a terrorcselekmények következtében, vagy az arra adott államhatalmi válaszokból kifolyólag sérül. Ez főként akkor szembeötlő, ha a kormányok a jogkorlátozó intézkedéseket az indokolt, szükséges mértéket meghaladóan vezetik be, aminek háttérében többnyire az húzódik meg, hogy létfenyegetésként értékelnek olyan körülményeket is, amelyeknek ilyen tulajdonságuk nincs. Tehát a bűnüldöző szervek jogkörének bővítése szükségszerűen az állampolgári jogok szűkülésével jár. A torta mérete adott, ha valaki nagyobb szeletet kap, az feltételezi, hogy másoknak kisebb jut. Kényszerűen sérül akkor is a demokratikus működés, ha a terrorista célzott megsemmisítése révén „megkerülhetővé válik” a büntetőeljárás.⁴⁰ Ez az eljárás alá vont személy jogosítványainak érvényesíthetőségét kizárja (például *bin Laden* és további számos terroristavezér célzott likvidálása).

A *Cicerónak* tulajdonított gondolat (*inter arma enim silent leges*, vagyis háborúban hallgatnak a törvények) érvényesülése – a terrorizmus elleni hatékony küzdelemben – legalább annyira csábító, mint amilyen veszélyes is. Minél inkább érvényesül, annál inkább távolodhatunk az emberi jogok tiszteletére alapozott megoldástól. A célszerűség helyett a jogszerűségnek kell hangsúlyt kapnia. Az ettől eltérő megoldás a terrort nem megszünteti, hanem újratermeli.

Noha napjainkban a terrorizmus leküzdésében érintett országok haditechnikai fölénye elsőprő, ennek jelentősége a tanulatlan, vallási alapon fanatizált tömegek tekintetében többnyire elvész. Ebben az eszmerendszerben – különösen

⁴⁰ Korinek László: Bűnözési elméletek. Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2006, 320. o.

az iszlám radikális szárnyának tekintett szalafizmusban – a kétségek nélküli, türelemre és elszántságra épülő hit és a feltétlen engedelmesség a meghatározó. Ennek nyilvánvaló bizonyítéka az, hogy a „cél” érdekében készek az életüket is feláldozni. Az ausztriai Danube University Krems 2017. augusztus 10-én a *Kronen Zeitung*ban közölt felmérése szerint a somáliai megkérdezettek harmada meghalna az iszlámért.⁴¹ Ez azonban a büntetőjognak az életösztönre, a büntetéstől való félelem illúziójára épülő alapeszméjét rombolja, aláássa a megelőzésre is épülő biztonság struktúráját, megkérdőjelezi a súlyos büntetések kilátásba helyezését, ellehetetleníti a büntetés céljának elérését. A következmény pedig az, hogy a terrorizmus megelőzésére, az ellene történő védekezésre, az arra való reagálásra, a terroristák üldözésére tett intézkedések ellenére a terrorcselekmények száma nem csökken. Megjegyzendő, hogy az Európai Unió tagállamaiban 2015-ben 211 terrorcselekményt hiúsítottak meg a hatóságok.⁴²

A tapasztalatok szerint a fenyegetettség mértéke nő, ha egy terrorszervezet többször sikeres, mert a legyőzhetetlenség képét ülteti a cselekményt kitervelők és végrehajtók tudatába, de emelkedik akkor is, ha a terrorszervezet kudarcokat szenved el, mert ez, bár a pozícióit gyengíti, de a befelé hatékony kommunikáció érdekében láttatni akarja az erejét.

Kilátások a jövőre

Az *erőszakos bűnözés* jövőjét számos tényező kedvezőtlenül befolyásolja. Ezek közül csak néhányat említek:

- a gazdasági válságok;
- a felgyorsult műszaki-technikai és informatikai fejlődés;
- a túlnépesedés következtében – egyes nagy földrajzi régiókban – bekövetkező demográfiai problémák;
- a nemzetközi bűnözés; és
- a kábítószer-fogyasztás terjedése.

A felsoroltakból következik, hogy az *erőszakos bűnözésre vonatkozó prognózis* – még az *összbűnözés változatlansága, sőt csökkenése mellett is, a várha-*

41 Hälfte der Flüchtlinge verweigert Handschlag. Kronen Zeitung, 10. 08. 2017.
<http://www.krone.at/582891>

42 Terrorizmus – Europol: több mint kétszáz terrorcselekményt hiúsítottak meg tavaly Európában. Somogy.hu, 2016. május 25. <http://www.somogy.hu/2016/05/25/terrorizmus-europol-tobb-mint-ketszaz-terrorcselekményt-hiusítottak-meg-tavaly-europaban/>

tóan negatív irányba elmozduló szerkezeti összetétel és a demográfiai struktúra folytán – az országok zömére nézve kedvezőtlen.

A terrorizmus jövője is borús. Az Amerikai Egyesült Államok Nemzeti Hírszerzési Tanácsa (*National Intelligence Council; NIC*) által készített és *Global Trends* néven megjelentetett stratégiai elemzésnek a következő közel két évtizedre vonatkozó, a jelenlegi trendekre épülő összefoglalója szerint

- a népességnövekedés főként Afrikát (57 százalék) és Ázsiát (14,8) érinti majd, ahol képzettség nélküli tömegek kívánnak belépni egy nem létező munkaerőpiacra;
- a demográfiai változások és a megnövekedett átlagéletkor következtében a világ lakosságának nagyobbik része hatvan év feletti lesz;
- a gazdasági folyamatok várható vesztesei az extrém szegénységben élők és a gazdag országok középosztálya, jövedelmük csekély mértékű növekedése folytán;
- a gyenge államokban állandósul az instabilitás, egyre több lesz a megosztott, széteső társadalom;
- a terrorfenyegetettség – az előzőekben felsorolt okokra tekintettel – tovább terjed.⁴³

A gyárak alacsonyabb bérszínvonalú országokba történő kihelyezésével jelentős mértékű költségmegtakarítás érhető el, ez főként azzal válik rendkívüli mértékűvé, ha a munkásokat robotokkal helyettesítik. Egy robot annyi pótlót varr meg egy óra alatt, mint tizenhét bangladesi gyerekmunkás összesen, miközben nem csak napi nyolc órát tud dolgozni, nincs szüksége evésre, alvásra, és fizetésre sem tart igényt.⁴⁴

Mindezek várható, nemkívánatos következménye, különösen a terrorakciókkal érintett európai országokban az ott élő valamelyik populációval szembeni, a valóságától függetlenül létező félelem, gyanakvás, amelynek végkifejlete egy vélt biztonságérzetet adó elutasítás, távolságtartás, ami az emberek között kialakult és megszokottá vált együttélés erodáló tényezőjévé válhat.

A terror specifikus változataként állandósulhat a kiberterrorizmus terjedése. Továbbra is számolni kell a vegyi, a biológiai, és az ökológiai terroriz-

43 Lukács András: A világ 2035-ben. Így látja a CIA. Hetek, 2017. február 10.

www.hetek.hu/kulfold/201702/a_vilag_2035_ben_igy_latja_a_cia

44 Kulcsár Rebeka: Egy robot annyi pótlót varr meg egy óra alatt, mint 17 bangladesi gyerekmunkás együttvéve. 444.hu, 2017. szeptember 3. 444.hu/2017/09/03/egy-robot-annyi-potlot-varr-meg-egy-ora-alatt-mint-17-bangladeshi-gyerekmunkas-egyuttve

mussal. Az emberiség számára azonban jelentősebb feladat a nukleáris és a génterrorizmus fenyegetésének kezelése.

A 2017-es globális békeindex megállapítása szerint az elmúlt évben békésebb viszonyok között éltünk. Világunkban azonban továbbra is hatalmas erőforrásokat köt le az erőszak. Európa a legbékésebb régió. A tíz legháborítatlanabb (közte nyolc európai) ország a GDP-jének mindössze három, a tíz legkevésbé békés ország a GDP-jének 37 százalékát az erőszakkal kapcsolatos kiadásokra fordítja.⁴⁵ Megállapítható tehát, hogy miközben az emberiségnek a nyugodt, kiegyensúlyozott életre vonatkozó igénye növekedett, nem szabadult meg az egyik legsúlyosabb mótelyétől, az erőszaktól és a terrortól. Ezért változatlanul aktuális *Mahátma Gandhi* múlt században megfogalmazott gondolata: „*A szemet szemért az egész világot vakká teheti.*”

⁴⁵ www.visionofhumanity.org